

Wpływ propagandy na zachowania społeczne

Marek Kołcon

Wstęp

Dzięki zajęciom przeprowadzonym według tego scenariusza uczniowie i uczennice:

- zrozumieją, jak propaganda III Rzeszy – obok innych czynników – wpływała na postawy społeczne i kształtowała motywacje zachowań ludzi,
- będą potrafili rozpoznać przykłady zachowań wobec grup mniejszościowych, które były efektem propagandy,
- rozwiną postawę krytyczną wobec manipulacji i nacisku społecznego,
- zrozumieją, jak propaganda może wpływać również na współczesne społeczeństwa.

Scenariusz jest odpowiedni dla uczniów szkół ponadpodstawowych. Na realizację scenariusza przeznacz 90 minut. Metody pracy: wykład, praca w grupach, praca ze źródłami, dyskusja.

Materiały dydaktyczne, które będą potrzebne do przeprowadzenia zajęć: karty pracy, plansze wystawy „Byli sąsiadami. Ludzkie wybory i zachowania w obliczu Zagłady” oraz materiały ikonograficzne z wystawy „We władzy oszustwa: Potęga propagandy nazistowskiej”, które są dostępne **pod tym linkiem**.

Proponujemy przeprowadzić tę lekcję, kiedy uczniowie będą mieć wiedzę na temat narodzin i rozwoju totalitaryzmów w latach 20. i 30. XX wieku. Znają religijne, kulturowe i polityczne korzenie rasizmu i antysemityzmu. Potrafią również scharakteryzować rasistowską i antysemicką politykę Niemiec przed wybuchem II wojny światowej oraz politykę eksterminacyjną w jej trakcie.

Aby dowiedzieć się, jak pracować z wystawą „Byli sąsiadami”, skorzystaj z materiału **„Wprowadzenie do pracy z wystawą «Byli sąsiadami. Ludzkie wybory i zachowania w obliczu Zagłady»”**.

1. Wprowadzenie (20 min)

Przedstaw temat i cele lekcji. Porozmawiaj z uczniami o propagandzie. Zapytaj:

- Czym jest propaganda?
- Czym różni się od informacji?
- Co wiedzą o roli propagandy w państwach totalitarnych w dwudziestoleciu międzywojennym?

Wyświetl krótki film „Czym była propaganda nazistowska”. Film jest dostępny **pod tym linkiem**.

Następnie pokaż lub rozdaj wydrukowaną planszę nr 9.5 wystawy „Byli sąsiadami”. Opowiedz krótko o wystawie. Daj młodzieży czas na zapoznanie się z tablicą.

Zapytaj młodzież:

- Jakie były cele propagandy III Rzeszy?
- Jaki przekaz ideologiczny zawierała propaganda III Rzeszy?
- Jakie działania podjęły władze III Rzeszy, by zapewnić sobie monopol informacyjny?
- W jaki sposób propaganda III Rzeszy przedstawiała Żydów?
- Na czym polega zasada „dziel i rządź” i w jaki sposób była wykorzystywana w propagandzie w okupowanej Polsce?

2. Uzupełnienie wstępu – działanie dodatkowe (10 min)

Jeśli po wstępnej rozmowie uznasz, że jest taka potrzeba, opowiedz uczniom i uczennicom o propagandzie w III Rzeszy. Dzięki temu wyrównasz ich poziom wiedzy. Oto propozycje wątków, które możesz poruszyć:

- W 1933 r. powołano Ministerstwo Propagandy i Oświecenia Publicznego, na czele którego stanął Joseph Goebbels. Jego celem było propagowanie nazistowskiej ideologii za pomocą sztuki, muzyki, teatru, filmu, edukacji i prasy.
- W ciągu kilku miesięcy od objęcia władzy reżim nazistowski podporządkował sobie prasę. Ministerstwo w codziennych dyrektywach dyktowało, co można, a czego nie można publikować.
- Celem nazistowskiej propagandy było stworzenie „wspólnoty narodowej” wszystkich aryjskich Niemców, która przekroczyłaby podziały klasowe, religijne oraz regionalne.
- Już w 1920 r. Hitler deklarował zamiar odebrania Żydom praw politycznych i obywatelskich. Po dojściu do władzy propaganda przedstawiała Żydów jako „obcą rasę”, która zatruwa naród niemiecki, przejmuje gospodarkę, zniewala robotników i rolników oraz zatruwa kulturę. Publicznie okazywano antysemityzm w prasie, filmie, na plakatach i w radiowych przemówieniach. Antysemicka

propaganda dostosowana była do intelektualnego poziomu odbiorców. Dla wykształconych Niemców przeznaczona była bardziej wyrafinowana wersja, dla niewykształconych bardziej prymitywna.

- Oprócz Żydów z „narodowej wspólnoty” wykluczono także Romów, homoseksualistów, świadków Jehowy, Niemców chorych psychicznie, z niepełnosprawnością intelektualną lub fizyczną, głuchych, niewidomych, chorych na epilepsję, alkoholików i inne grupy.
- W 1935 r. Reichstag uchwalił ustawy norymberskie pozbawiające żydowskich Niemców niemieckiego obywatelstwa. Przez wiele miesięcy przed ich ogłoszeniem prasa prowadziła kampanię propagandową, podżegającą do nienawiści i ostrzegającą przed rzekomym „zanieczyszczeniem rasy”.
- Propaganda zachęcała do bierności i akceptacji antyżydowskich praw jako środka przywracającego porządek publiczny.
- Instytucje kultury rozpowszechniały antyżydowską propagandę. Między innymi w 1937 r. w Monachium zorganizowano antysemitkę wystawę „Wieczny Żyd”. W tym samym czasie Bawarski Teatr Państwowy organizował występy powtarzające antysemitękie tematy wystawy.
- Propaganda podżegała do nienawiści i promowała postawy obojętności. W latach 30. większość Niemców nie akceptowała przemocy wobec Żydów, natomiast akceptowała (przynajmniej biernie) dyskryminację. W 1936 r. anonimowy autor raportu dla SPD pisał: „poczucie, że Żydzi są inną rasą, jest dziś powszechne”.
- Kolejne kampanie propagandowe tworzyły atmosferę tolerancji przemocy wobec Żydów.
- Propaganda skierowana była także do dzieci i młodzieży. Edukacja służyła indoktrynacji. Podręczniki szkolne gloryfikowały rasę aryjską. Uczyły miłości do Hitlera, posłuszeństwa wobec władzy, militarizmu, rasizmu i antysemityzmu. Etykietowano Żydów i inne narody jako niezdolne do tworzenia kultury i cywilizacji. Po 1933 r. usunięto nauczycieli Żydów ze szkół. Aż 97 proc. nauczycieli szkół publicznych należało do Narodowosocjalistycznej Ligi Nauczycieli. Środowisko nauczycielskie zaliczało się do tych grup, na których reżim mógł najbardziej polegać.

3. Analiza plansz wystawy i źródeł – praca w grupach (25 min)

Poinformuj uczniów i uczennice, że w dalszej części lekcji będą pracowali w grupach z planszami z wystawy „Byli sąsiadami” oraz materiałami dodatkowymi z wystawy „We władzy oszustwa”. Zadanie będzie polegało na analizie źródeł w kontekście wpływu propagandy na społeczne zachowania. Uczestnicy i uczestniczki zajęć będą również analizować postawy obywateli III Rzeszy i wpływ propagandy na ich wybory. Przeanalizują także zachowania przedstawicieli społeczeństw państw okupowanych przez Niemcy.

Podziel uczniów na cztery grupy. Rozdaj im karty pracy oraz odpowiednie plansze. Odpowiedz na ewentualne pytania.

4. Prezentacja wyników pracy (30 min)

Poproś każdą z grup o zaprezentowanie swoich wniosków z analizy plansz.

Po każdym wystąpieniu poproś całą klasę o hasłowe sformułowanie najważniejszych myśli. Zapisuj je na tablicy. Z zapisanych haseł utwórzcie mapę myśli wokół trzech zagadnień:

- zachowania,
- wizja świata,
- propaganda.

Zastanówcie się nad relacjami między nimi.

Na zakończenie poproś uczennice i uczniów o odpowiedź na jedno z pytań:

- Jakie przykłady motywacji i presji społecznej, które wpływały na decyzję o tym, że ludzie albo pomagali Żydom, albo przejawiali antyżydowskie zachowania, zawierają plansze?
- Co waszym zdaniem może sprawiać, że część ludzi biernie akceptuje represje wobec wybranych grup społecznych, a część nawet je wspiera?

5. Ewaluacja i wnioski (15 min)

Poproś, żeby przedstawiciele każdej z grup odpowiedzieli na pytania:

- Co najbardziej zaskoczyło was podczas analizy źródeł?
- W jaki sposób analiza historycznych mechanizmów propagandy i manipulacji pomaga zrozumieć, jak działają na nas presja społeczna i przekazy we współczesnym świecie?

Zapoznajcie się z planszą nr 5 wystawy „Byli sąsiadami” – „Kto czerpał zyski z prześladowań” – oraz poniższym materiałem.

Antysemicka gra „Juden Raus!”, Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu

„Gry planszowe produkowane przez prywatne niemieckie firmy często wzmacniały politykę i cele reżimu nazistowskiego. «Juden Raus!» («Żydzi precz!») była grą planszową, w której gracze rywalizowali o zebranie jak największej liczby Żydów i wysłanie ich do Palestyny. Gracze rzucali kostką i jeśli trafili na kółko reprezentujące żydowski biznes, zbierali stożek z antyżydowskim stereotypem, który następnie umieszczano na pionku gracza. Gra kończyła się, gdy jeden z graczy zebrał sześciu «Żydów». Gra promowała politykę nazistowskich Niemiec dotyczącą przymusowej emigracji Żydów”.

Źródło: wystawa „We władzy oszustwa: Potęga propagandy nazistowskiej”.

Pytania do analizy i dyskusji

Korzystając z materiałów i wiedzy z innych źródeł, zastanówcie się, jak propaganda nazistowska oraz działania instytucji państwowych wpłynęły na postawy społeczne wobec Żydów, szczególnie w kontekście przejmowania ich majątku.

Przedyskutujcie odpowiedzi na pytania.

- Jakie korzyści materialne odnosili niektórzy niemieccy obywatele i urzędnicy dzięki prześladowaniom Żydów? Jak mogli oni tłumaczyć te działania?
- W jaki sposób propaganda mogła wpłynąć na to, że uczestnictwo w aukcjach uważano za „normalne”?
- Jak mogła wyglądać postawa „zwykłych ludzi” wobec konfiskat majątku żydowskiego?

Przygotujcie krótką wypowiedź na temat tego, jak propaganda normalizowała grabież majątku żydowskiego.

Zapoznajcie się z planszą nr 6 wystawy „Byli sąsiadami” – „Wojna: znakowanie «wroga wewnętrznego»” – oraz poniższym materiałem.

Mjölñir [Hans Schweitzer], 1943, Biblioteka Kongresu (tłumaczenie napisu: „To on jest winny wojnie”)

„Na plakatach, w przemówieniach, kronikach filmowych i programach radiowych naziści demonizowali i dehumanizowali europejskich Żydów. Przedstawiali ich jako nosiciele śmiertelnych chorób, takich jak tyfus, aby uzasadnić segregację w gettach. (...) Propaganda nazistowska obarczała Żydów odpowiedzialnością za wywołanie II wojny światowej (...). Propagandziści Hitlera głosili, że wszyscy Żydzi byli współwinni międzynarodowego spisku mającego na celu zniewolenie nieżydowskiego świata. Wykorzystując takie fałszywe twierdzenia, propaganda nazistowska przedstawiała swoją wojnę przeciwko Żydom jako walkę dobra ze złem”.

Źródło: wystawa „We władzy oszustwa: Potęga propagandy nazistowskiej”.

Zapoznajcie się z planszą nr 9 wystawy „Byli sąsiadami” – „Niemieccy okupanci. Miejscowi kolaboranci – sąsiedzi” – oraz poniższym materiałem.

Nazistowski plakat pokazujący Żydów jako nosicieli chorób, 1941, Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu, dar rodziny Katzów

„Władze niemieckie produkowały antysemickie materiały w okupowanych krajach, od plakatów po broszury i kroniki filmowe. (...) Naziści wykorzystywali istniejące uprzedzenia antyżydowskie, aby podsycać nienawiść i zdobywać poparcie dla nazistowskich Niemiec. W okupowanych częściach Związku Radzieckiego nazistowska propaganda przedstawiała Żydów jako kluczowe postacie stojące za rządami stalinowskimi i ich brutalnością. Na Bliskim Wschodzie przedstawiała Żydów jako syjonistycznych spiskowców, którzy dążyli do przejęcia kontroli nad regionem we współpracy z brytyjskimi, francuskimi i amerykańskimi «imperialistami»”.

Pytania do analizy i dyskusji

Korzystając z materiałów oraz wiedzy z innych źródeł, zastanówcie się, jakie motywacje kierowały miejscowymi kolaborantami współpracującymi z nazistowskimi okupantami i które z tych motywacji były bezpośrednio wzmacniane przez propagandę.

Przedyskutujcie odpowiedzi na pytania.

- Dlaczego Niemcy potrzebowali wsparcia miejscowych obywateli w realizacji polityki antyżydowskiej?
- Jaki był cel antysemickiej propagandy w krajach okupowanych?
- Przeanalizujcie opis sytuacji przedstawionej na fotografii prezentowanej na planszy z wystawy „Byli sąsiadami”. Jakie zachowania można zaobserwować? Co mogło je wywołać?

Przygotujcie krótką wypowiedź na temat tego, jakie były długofalowe konsekwencje społecznego przyzwolenia na przemoc wobec Żydów – również po zakończeniu wojny.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

Zapoznajcie się z planszą nr 14 wystawy „Byli sąsiadami” – „Wybór: zaryzykować i pomagać?” – oraz poniższym materiałem.

Bekanntmachung Nr. 372. Betr.: AUSSIEDLUNG Wie mir bekannt wurde, wurden Gerüchte verbreitet, dass die Aussiedlung abgestellt ist. DIES ENTSPRICHT NICHT DER WAHRHEIT, sondern geht die Aussiedlung weiter. Die auszusiedelnden Personen müssen sich also wie bisher unbedingt pünktlich zu dem bestimmten Termin an dem in Frage kommenden Treffpunkt einfinden, andernfalls sie ohne Gepäck ausgesiedelt werden. (-) CH. RUMKOWSKI Der Älteste der Juden in Litzmannstadt Litzmannstadt-Getto, den 25. März 1942.	באקאנטמאכונג נר. 372 וועגן אַרויסשיקן. ווי מען גיט מיר איבער ווערן פאַרשפּרייט קלאַנגען, אַז די אַרויסשיקונג איז אָפּגעשטעלט. די דאָזיקע קלאַנגען שטימען נישט מיטן אמת, די אַרויסשיקונג קומען ווײַטער פֿאַר. די צום אַרויסשיקן באשטימטע פּערזאָנען מיוון דעריבער, ווי ביז אדער אומבאדינגט פּונקטלעך צום באשטימטן טערמין זיך צושטעלן אין אנגעגעבענעם טרעף-פּונקט, אין קעגנפאל וועלן זיי אַרויסגעשיקט ווערן און וועלכן עס איז באַגאָזע. (-) מרדכי חיים רומקאווסקי דער עלטסטער טון די יידן אין ליצמאַנשטאָט. ליצמאַנשטאָט-געטאָ, דעם 25. מערץ 1942.
---	---

Ogłoszenie dotyczące „przesiedlenia” (Ausseidlung) z marca 1942 r. – sugerujące kontynuację życia w nowym miejscu. W rzeczywistości ponad 34 000 Żydów z getta łódzkiego zostało wysłanych na śmierć do obozu zagłady w Chełmnie. Amerykańskie Muzeum Pamięci Holokaustu, dar Malwiny Gerson Allen.

„Reżim nazistowski próbował ukryć masowe mordy na europejskich Żydach. Oszukiwał Niemców, innych Europejczyków i ofiary, twierdząc, że Żydzi są przesiedlani na wschód. Naziści posunęli się nawet do tego, że nakłaniali deportowanych Żydów, aby zabierali ze sobą swoje rzeczy, aby mogli rozpocząć nowe życie. (...) żadna niemiecka gazeta ani kronika filmowa nie informowała o ośrodkach zagłady SS w okupowanej przez Niemców Polsce ani o masowych rozstrzeliwaniach Żydów w okupowanym Związku Radzieckim. (...) Niemieccy urzędnicy potępiali historie o masowych rozstrzeliwaniach i gazowaniach jako zmyślenia lub propagandę. Karali więzieniem, a nawet śmiercią tych, którzy ośmielili się rozpowszechniać te historie”.

Źródło: wystawa „We władzy oszustwa: Potęga propagandy nazistowskiej”.

Pytania do analizy i dyskusji

Korzystając z materiałów oraz wiedzy z innych źródeł, zastanówcie się nad tym, jakie motywacje kierowały osobami pomagającymi Żydom na okupowanych terenach oraz które z tych motywacji mogły być osłabiane lub wzmacniane przez propagandę III Rzeszy.

Przedyskutujcie odpowiedzi na pytania.

- W jaki sposób postawy antysemickie mogły wpływać na decyzje udzielania lub odmowy pomocy Żydom.
- Jakie postawy większości społeczeństwa wobec Żydów oraz osób im pomagających można dostrzec w opisanych historiach? Z czego mogły wynikać te postawy?
- W jaki sposób propaganda mogła osłabiać skrupuły przed wydawaniem Żydów?

Przygotujcie krótką wypowiedź na temat tego, co – oprócz niemieckiej antysemickiej propagandy – mogło wpływać na decyzje Polaków, którzy pomagali, pozostawali obojętni lub wydawali swoich żydowskich sąsiadów niemieckiej policji.

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....

.....